ПАМЕТНИЦИТЕ НА НИКОЛА ЙОНКОВ ВАПЦАРОВ

Във Варна има два бюст-паметника на Никола Йонков Вапцаров, един орелеф, една скала паметник, една мемориална плоча, бронзов релеф на стената на училище "Климент", бивше "Вапцаров", бюстов портрет в сградата на Военноморското училище, което носи неговото име, има и голям бронзов паметник на Вапцаров в цял ръст, изграден в двора на училището.

Тази щедра мемориална почит към Никола Вапцаров във Варна е свързана с шестгодишното му обучение в Морското училище във Варна. Най-важна роля за монументалното съхраняване на паметта на Вапцаров, както ще видим по-долу, се пада на випуска на Военноморското училище, наречен "Вапцаровски".

Матрос Вапцаров

В Морското училище във Варна Вапцаров е изкарал двата курса на обучение от по три години – теоретическия и практическия. По време на осеммесечния практически курс за изучаване на парната машина (от 6 октомври 1930 г. до 6 юни 1931 г.) той се обучавал на торпедоносеца "Дръзки" при командир Стефан Цанев и механик Вариклечков.

В края на обучението, оформяйки атестация на младия моряк, командването на кораба посочило две характерни качества на Никола Вапцаров: "проявява видим интерес към техниката" и "…издържа много добре на лошо море". За втората оценка има специални причини и те са свързани с посрещането на цар Борис III и царица Йоана на турско-българската граница от торпедоносците "Дръзки", "Храбри" и "Смели", които ескортирали кораба "Фердинанд" с новобрачната двойка до Бургас.

Най-хубавото от малкото белетристика, която Вапцаров е писал, е написано именно по време на тази практика и се нарича "Спомен от миноносците". Този спомен бил публикуван през 1931 г. в юбилейния сборник на Морското училище по случай неговата 50-годишнина и започва с мотото: "Ние дойдохме тука, за да пречистим душите си чрез радостта и страданието, и в сърцата ни ще звучи вечно твоят ритъм, о, машина!"

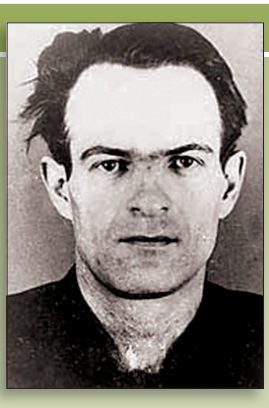
Никола Й. Вапцаров е роден на 7 декември 1909 г. в гр. Банско. Без съмнение носител на интелектуалното начало в семейството е майката Елена Вапцарова, която е завършила Американския колеж в Самоков, а носител на бунтовния дух е бащата Йонко.

Юбилейният сборник на Морското училище, 1932 г.

Никола завършил прогимназията в Банско, след това – два класа в гимназията в Разлог и от 1924 г. до 1932 г. учил в Морското машинно училище във Варна. Много спомени има написани за първите поетични кълнове в душата на малкия Кольо и повечето от тях съвпадат с първите му сърдечни трепети, с първите радости в живота и с първите разочарования от него. Страшно му се искало да следва литература, но единствено липсата на средства му попречила и през 1932 г. се хванал на работа като машинен техник в Кочериново, през 1936 г. станал огняр на парен локомотив в София и през 1938 г. – техник в софийския екарисаж. В спомените си от този период всички негови познати и колеги ясно го виждат как използва всяко свободно време да се усамоти, да пише нещо в тефтерчето или да се зачете отново и отново в някоя книжка с поезия.

СМЪРТТА НА ПОЕТА

Последната снимка на Вапцаров

Съдбоносно за Никола Вапцаров се оказало участието му в политическия живот на страната. През декември 1940 г. той взел участие в акция за събиране на подписи за сключване на пакт за приятелство със СССР. Във връзка с тази акция през октомври 1941 г. бил арестуван и съден, но оправдан и освободен, вероятно за да бъде следен. Причини имало достатъчно. Месец преди това Вапцаров станал член на Централната военна комисия към БРП(к), която оглавявала въоръжената антифашистка съпротива в България, и пет месеца по-късно, във връзка с тази си дейност, на 3 срещу 4 март 1942 г. бил отново арестуван заедно с около 60 души функционери на БРП(к). Бил изтезаван, разпитван и съден заедно със своите съмишленици. Процесът започнал в 11 ч. на 6 юли 1942 г. и приключил в 11,30 ч. на 22 юли 1942 г. с 12 смъртни присъди, произнесени на основание членове 1 и 16 от Закона за защита на държавата.

Няколко часа преди да бъдат изпълнени смъртните присъди, Никола Вапцаров написал втората строфа от стихотворението "Предсмъртно":

Разстрел, и след разстрела – червеи.
Това е толкоз просто и логично.
Но в бурята ще бъдем пак със тебе,
народе мой, защото те обичахме.

Никола Вапцаров, заедно с шестимата си другари, бил разстрелян в 21 ч. на 23 юли 1942 г. в стрелбището на Софийския гарнизон.

Преценяван с европейската историческа мярка, Вапцаров е един от героите на съпротивата срещу световната хитлеристка интервенция през 1939–1945 г. За своята убедена съпротива и заради безкористната битка, в която загубил живота си, през 1952 г. Световният съвет на мира му присъдил Почетната награда за мир.

Преценяван като поет, Вапцаров е голям, своеобразен и сякаш винаги модерен творец. При това, за разлика от много други гръмки поети, посивели от праха на времето, Вапцаров ще си остане модерен поет. Ще си остане и модерен писател, автор на мащабни и красиви образци във всеки жанр – импресии, репортажи, статии, шедьоври са и любовните му писма, които бихме могли да наречем изповед на съвършена нежност и човешко достойнство.

Първият паметник на Никола Вапцаров, открит във Варна, е бюст-паметникът на поета, изграден пред официалния вход на Военноморското училище. Изработен е през 1957 г. от софийския скулптор Кирил Сивилов, а тържественото му откриване станало на 21 септември 1958 г. при производството на завършилия випуск и в присъствието на тогавашния министър на отбраната армейски генерал Иван Михайлов. Не много след това е направено и копие от същия бюст, което се намира в сградата на училището.

Бронзовият бюст представлява портрет на Вапцаров, в чиито пластични характеристики авторът изглежда е търсил по-скоро народната представа за поета, отколкото непокорна прилика с един нестандартен млад поет, едновременно лиричен и гневен. Щрихът на детайлите е спокоен, дори плах, фактурата е гладка, търсени са точните и реалистични стойности на портрета. Постаментът на паметника е изработен от сив гранит, общата му височина е 2,50 м. Понастоящем този паметник се намира в градинката пред Дома на архитекта на ул. "Преслав".

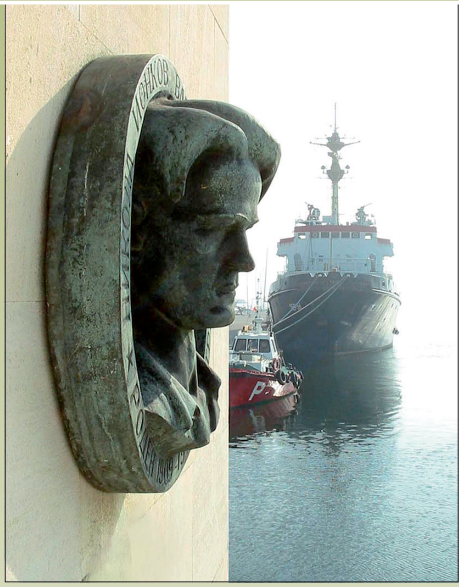
Двадесет години след откриването на бюстовия паметник във Военноморското училище, по инициатива на капитан I ранг Васил Дачев и на капитан I ранг Никола Говедаров, на рейдовата кула на пристанище Варна бил монтиран кръгъл бронзов орелеф на Вапцаров с диаметър 1, 35 м. Под него с бронзови букви били изписани три реда от Вапцарово стихотворение:

Ние искахме нещо голямо, далечно.
Ние искахме кораби като планини.
Ние искахме далечни морета…

Организаторите възложили изработката на орелефа на Петър Балабанов от София, талантлив скулптор, известен с реалистичните си и деликатни мраморни портрети, много от които красят изложбените зали на почти всички градски галерии в страната, на музеите, на много държавни учреждения.

Тържественото откриване на орелефа станало на 23 юли 1978 г. от възпитаниците на 48-и Вапцаровски випуск в присъствието на Борис Вапцаров – брат на Никола Вапцаров. Слово произнесъл капитан далечно плаване Николай Йовчев – генерален директор на СО "Воден транпорт".

С военни почести и церемониален марш почетният взвод на Военноморското училище отбелязал откриването, планирано неслучайно за този ден – 25 години преди това на същия ден бил произведен випускът, приел името Вапцаровски. Кръщаването на випуска станало на вълнолома, в близост до кулата и в присъствието на баба Елена – майката на Никола Вапцаров.

Бронзовият орелеф на Вапцаров представя лицето на поета анфас, оградено от рамка, напомняща корабен филистрин. Прави впечатление изящната, кавалетна моделировка на детайлите, характерна за мраморните портрети на Петър Балабанов, създавани от него през целия му живот.

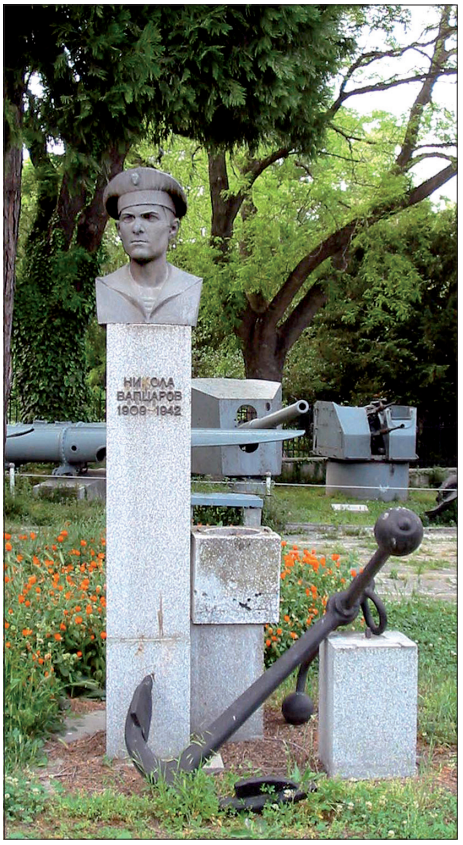
През 1971 г. в средата на експозиционния парк на Военноморския музей бил открит бюст-паметник на Вапцаров. Идеята за неговото изграждане принадлежи на командването на Военноморския флот, решението е на Изпълкома на ГНС–Варна, а проектирането и изпълнението възложили на скулптора Христо Боев.

За разлика от останалите си творби, тук скулпторът е решил портрета в по-изчистена, почти схематична линия, най-вероятно в търсене на прилика с модела в рамките на аскетичната жанрова интерпретация на Вапцаровия образ, приета по това време.

Единадесет години по-късно, на стената на родната къща на поета в гр. Банско тържествено бил открит орелеф – точно бронзово копие на този от пристанищната рейдова кула във Варна.

Пет години след това, след авария на пристанищната кула във Варна, орелефът бил свален и прибран на съхранение. Отново по инициатива на капитан I ранг Васил Дачев и с помощта на Българския морски съюз и на Съюза на писателите в град Варна орелефът бил възстановен на мястото си, но без текста под него. Открили го тържествено на 23 юли 2003 г. с тържествен адрес от президента на Републиката, прочетен от генерал-полковник Михо Михов.

Ръководството на Военноморското училище, а и цялото командване на ВМС още си спомнят, че след откриването на орелефа на Вапцаров в Банско идеята за изграждане на по-сериозен паметник на Вапцаров във Варна станала част от тяхното ежедневие. Най-делово на идеята погледнал тогавашният началник на училището контраадмирал Румен Попов, който, както се изразява той самият, "сложихме с капитан Младенов фуражките и заминахме за София".

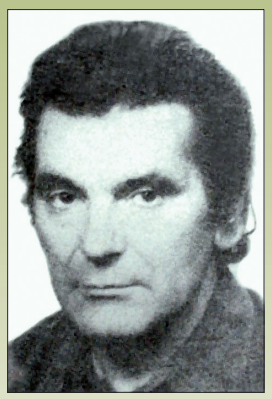

Бюст-паметникът на Вапцаров в двора на Военноморския музей

ПРИ ПРОФЕСОР ДАСКАЛОВ

В София контраадмирал Румен Попов и капитан Младенов посетили известния скулптор проф. Димитър Даскалов, изложили накратко своите изисквания, оставили снимки на Вапцаров и скица на площадката, предвидена за паметника, и поели обратно за Варна. Когато отново посетили скулптора и разгледали високия две педи глинен ескиз, те изразили несъгласие с балтона в творбата и припомнили на маестрото, че моряшката тема е неотменна част от битието и философията на поета.

При третото посещение на двамата офицери при професор Даскалов те обсъдили новия, висок 60 см глинен макет на бъдещия паметник, след това всички се качили на една кола и се явили пред журито на Държавната комисия. Почти без забележки, комисията дала зелена светлина на монумента и той поел пътя към морето. Проф. Даскалов започнал да моделира паметника от глина в мащаб 1:1, а с проектирането на архитектурната среда се заел арх. Михаил Янков от София.

Професор Димитър Даскалов

Започнало и събирането на средствата за изграждането на паметника. Част от тях предоставило самото училище под формата на снарядни гилзи, друга част предоставила фирмата "БМФ", а най-голямата част се паднала на фонд "13 века България".

За по-малко от месец високият близо 10 м паметник бил моделиран, отлят от гипс, професорът изработил отделните части на калъпа и ги натоварил на влака за гр. Генерал Тошево. Там, в леярната на Съюза на българските художници, паметникът бил отлят на части, след това отделните части били заварени, цизелирани и готовият паметник отпътувал за двора на варненското Военноморско училище. В това време служители на Община–Варна настлали с плочи мемориалната площ, а когато паметникът пристигнал, служители на общинската фирма "Инжстройинженеринг" го монтирали на мястото му.

Тържественото откриване станало на 8 октомври 1987 г. в присъствието на министъра на отбраната армейски генерал Добри Джуров, генерали и адмирали, офицери и ръководители на областта и града. Слово за Никола Вапцаров произнесъл контраадмирал Румен Попов. Той казал: "...фигурата на Вапцаров се откроява вече десетилетия, вълнува и тревожи духовете, извисява със своята вяра и романтика".

След словото министър Джуров свалил от паметника белия плат и обявил мемориала за открит. Присъстващите почели паметта на поета с падане на колене и едноминутно мълчание, а след това под звуците на "Вий жертва паднахте" отрупали основата на монумента с венци и цветя.

Паметникът на Никола Вапцаров в двора на Военноморското училище е един от най-хубавите паметници на поета в страната. Той е поставен върху нисък постамент, заграден от мраморен плочник. Представлява бронзова фигура на поета в цял ръст с височина 9,40 м, изграден е от строги, почти аскетични форми, застинали в свободно движение. Техните удължени пропорции, както и хармоничното им преливане една в друга създават усещане за римуван ритъм. Поетът е извил глава на дясно и сякаш спокойно, но съсредоточено слуша нещо. Очите му са плътно затворени, леко сгънатата лява ръка придържа лист хартия, спокойният израз на лицето, моделирано с финес и познаване на модела, говори за поетична строфа, спряла времето, за да може морякът да я запише след малко върху листа. Въпреки големите размери на паметника, плътно затворените очи на поета го отделят от света и лишават обема от помпозност и натрапчива поучителност. Те сякаш ни казват, че прекрасното се намира вътре в нас и че е достатъчно да затворим очи, за да чуем и да видим деликатната му красота. Това прави паметника неочаквано човечен и по-универсален, насища го с черти, присъщи повече на бъдещата човешка цивилизация, отколкото на настоящата.

След откриването годините се затъркаляли, всяка една от

тях украсена с два дена, определени за празнични чествания пред паметника: 7 декември – рождения ден на Вапцаров, и 9 януари – деня, когато със специален указ през 1881 г. е създадено Морското училище. Пред паметника по подобаващ начин се отбелязва и 23 юли – денят на гибелта на поета, а в края на учебната година пред него се снимат за спомен току-що произведените морски офицери.

На 23 юли 1988 г., с организационните усилия на контраадмирал Емил Станчев, капитан I ранг Васил Дачев и кап. I ранг Греков, тържествено била открита и паметна плоча, поставена върху фасадата на бившите казарми на 8-и пехотен Приморски полк. На плочата е изписан текст: "Тази войскова сграда 18 години е била Морско училище, в която от 1926–1932 година се учи, живя и твори поетът моряк Никола Йонков Вапцаров". Слово произнесъл и открил плочата кап. Йовчев.

Няколко седмици след откриването на паметника в двора на ВММУ започнал и демонтажът на бюст-паметника, намиращ се пред входа на училището. В средата на следващата година го преместили в градинката пред Дома на архитекта, където се намира понастоящем.

Паметникът на Никола Вапцаров пред Дома на архитекта

Както преместването на паметника, така и тържеството пред него по повод на 80-годишния юбилей на поета – 7 декември 1988 г., били организирани отново от Вапцаровския випуск. Присъствали офицери от ВМС, курсанти от училището, възпитаници на 48-и випуск и ученици от училище "Н.Й.Вапцаров"–Варна. Слово произнесъл капитан Йовчев, паметника открил Янко Коренчев – председател на Общинския съвет за изкуство и култура, актьори рецитирали стихове на Вапцаров.